

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi
The Journal of International Turkish Language & Literature Research

|| Sayı/Issue 7 (Nisan/April 2022), s. 572-577.
|| Geliş Tarihi-Received: 08.02.2022
|| Kabul Tarihi-Accepted: 01.03.2022
|| Araştırma Makalesi-Research Article
|| ISSN: 2687-5675
|| DOI: 10.51531/korkutataturkiyat.1070366

"Taklamakan" Adının Kökeni Üzerine

On the Origin of the Name "Taklamakan"

Turdi Mettursun KARA*

Öz

Doğu Türkistan'ın Tarım Havzası'nda bulunan çölün adı olan *Taklamakan* kelimesine, 19. yüzyıl ve sonrasındaki yazılı kaynaklarda rastlanmaya başlanmıştır. *Taklamakan*, çok eski tarihlere uzanan bir ad olmamasına rağmen gerek Uygur gerekse Çin ve Batı kaynaklarında bu kelimeyle ilgili çok çeşitli etimolojik açıklamalar bulunmaktadır.

Bölge sakinleri tarafından *Teklimakan* olarak telaffuz edilen adın kökeni, kimi araştırmacılarca İngilizce telaffuzu olan *Taklamakan* biçimine ses bakımından yakın olan kelimelere bağlanmaya çalışılırken; kimileri tarafından çok eski olmayan bu kelimeyle ilgili Çince eski tarihî kaynaklardan ipucu bulmaya çalışılmıştır. Fakat bölge sakinleri tarafından kaleme alınmış olan elyazması eserler yeterince dikkate alınmamıştır. 19. yüzyılın sonunda kaleme alınan *Tevarih-i Muskiyun* adlı eserde çölün adı *Terk-i Makan* şeklinde geçmektedir ve bu kaynak *Teklimakan*'ın kökeninin anlaşılması için büyük önem arz etmektedir.

Çalışmamızda ilk önce *Taklamakan* adıyla ilgili farklı görüşler ortaya konulup farklı açılarından analiz edilerek yorumlanmıştır. Daha sonra bu görüşler temelinde *Teklimakan* adının eski yazma eserlerde rastlanılan şekilleri üzerinde durulmuş ve sözcüğün kökeni üzerinde farklı görüşler ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Taklamakan, Teklimakan, ad, etimoloji.

Abstract

The word Taklamakan (Teklimakan), which is the name of the desert in the Tarim basin of East Turkestan, begins to appear in written sources in the 19th century and after that period. Although this name does not date back to ancient times, there are various etymological explanations for this word in both Uyghur Turkish and Chinese or Western resources.

The origin of the name, pronounced as *Teklimakan* by the people who living in eastern Turkistan, is tried to be connected to words that are close to the English pronunciation of Taklamakan or has been tried to find clues from ancient Chinese historical sources. However, the manuscripts written by the Uyghurs have not been sufficiently taken into account. The name of the desert is mentioned as *Terk-i Makan* in the manuscript called *Tevarih-i Muskiyun*, which was written at the end of the 19th century, and this source is of great importance for understanding the origin of teklimakan.

In this study, firstly, different views about the name *taklamakan* are listed, analyzed and interpreted from different perspectives. Then, in the light of these views, it is tried to reveal different explanation about the origin of the word, based on the way this name is written in the oldest manuscript.

Keywords: Taklamakan, Teklimakan, name, etymology.

* Dr., İstanbul/Türkiye, e-posta: turdikara@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9277-5070>.

Giriş

Doğu Türkistan'ın Tarım Havzası'nda bulunan Taklamakan Çölü, Rubülhali Çölünden sonra Asya'nın ikinci büyük çölüdür. Çölün genişliği batıdan doğuya 1000 kilometre, kuzeyden de güneye 400 kilometre olup toplam 330 bin kilometrekarelik alanı kapsamaktadır. Çöl; Hoten, Kaşgar, Aksu ve Korla kentlerinin sınırları içinde bulunmaktadır. Çölün yıllık ortalama yağışı 100 milimetreyi geçmez ve en düşük olduğunda sadece dört ila beş milimetredir; ortalama buharlaşması 2500-3400 milimetre kadar yüksektir.

Taklamakan Çölü'nün Uygur Türkçesindeki adı *Teklimakan Qumluqi* (Teklimakan Kumluğu) olup Türkiye Türkçesindeki kullanım şekli, İngilizce yazılış biçimi olan *Taklamakan*'dan alınmıştır. Çince Uygur Türkçesindeki adının telaffuz karşılığı olan *Takelamagen* (塔克拉玛干) biçimi kullanılmaktadır. Çalışmamızda bu kelime için alıntılar haricinde onun Uygur Türkçesindeki şekli kullanılacaktır.

Lop Çölü ve Teklimakan Adı

Teklimakan Çölü'nün adı Batı kaynaklarında ilk kez W. H. Johnson'un (1867) 1867 yılında kaleme aldığı *Report on His Journey to Ilchi, the Capital of Khotan, in Chinese Tartary* adlı yazısında *Takla Makan* olarak geçmektedir (s. 5). Doğu Türkistan'da yazılmış kaynaklarda ise ilk kez, Molla İsmetullah Binni Molla Nimetullah Mucizi'nin (1982) 1854-1855 yılında kaleme aldığı *Tevarihi Muskiyun* adlı eserinde *Terk-i Makan* şeklinde geçmektedir (s. 36). Daha önceki kaynaklarda *Teklimakan* adına rastlanmamıştır. Çölün adı ise *Lop Çölü* olarak geçmektedir.

1276-1291 yılları arasında Asya'ya seyahat eden İtalyan seyyah Marko Polo, kendi seyahatnamesinde "*Hoten'den, Pem'den ve daha sonra Çarçan'dan geçtikten 5 gün sonra ... Büyük çölün başlangıcında bir şehre varıyorsunuz. Yiyeceğini ve diğer gerekli ihtiyaç maddelerini buradan alıyor yolcular. Bu büyük şehrin adı lop; zaten çöle de Lop Çölü diyorlar...*" (1976, s. 59) şeklinde çölün adını *Lop* olarak kaydetmiştir.

Mirza Muhammed Heyder Köregan (2007), 1544-1547 yılları arası kaleme aldığı tahmin edilen Orta Asya tarihi ve coğrafyası için önemli bir kaynak olan *Târîh-i Reşîdî* adlı eserinde Teklimakan Çölü hakkında "*Kaşgar ve Hoten'in doğusu da ve güneyi de sahradır. Orada kumluk çöl ve beyaban haricinde hiçbir şey yoktur. Fakat eski zamanlarda o beyabanlarda büyük şehirler olmuş. O şehirlerin en büyüklerinden biri Lop, bir diğeri ise Ketik şehriymiş. Bunların haricindeki şehirlerin adları unutulmuş*" (s. 632) şeklinde beyanlara yer vermiştir. Çölün adıyla ilgili bilgi vermemiş olsa da orada daha eski zamanlarda bulunmuş büyük şehirlerin birinin adının *Lop* olduğunu belirtmiştir.

W. H. Johnson, Hoten (1867) kentinin merkezi olan İlçi ile ilgili kaleme aldığı ve 1867 yılında yayımladığı raporunda "*İlçi'nin kuzey-doğusunda altı mil uzaklıkta, uçsuz bucaksız dalgalar halinde hareket eden değişen kumları ile her şeyi alt eden, 24 saat içinde 360 şehri gömdüğü söylenen büyük Takla Makan (Gobi) Çölü vardır. Bu çölün kenarı, az sayıda kırık tepe görünümündedir ve yüksekliği 200 ila 400 fit arasında değişen hareketli kum tepeliklerinden oluşur.*" (s. 5) ve "*Burada (Keriye'de), Chira'da olduğu gibi, Takla Makan Çölü kuzeyden 3 mil uzakta görülüyor. Genel görünüşü çorak bir alçak tepeler silsilesi görünümündedir.*" (s. 42) şeklinde ifadelerle yer vermiştir. Bu eser, Batılı araştırmacılarca *Teklimakan* adının ilk kez geçtiği kaynak olarak görülmektedir.

Teklimakan adının ilk kez 19. yüzyıla ait eserlerde görülmeye başlanmış olması ve çoğu araştırmacılarca *Teklimakan* kelimesini oluşturan birimlerden biri olarak kabul gören *makan* (mekân) kelimesinin Arapçadan Farsça aracılığıyla Çağatay Türkçesi döneminde

kabul edilmiş olma ihtimali, *Teklimakan* adının çok eskiye dayanan bir kelime olmadığını kanıtlar niteliktedir.

Taklamakan Adının Kökeni Hakkında Farklı Görüşler

A. R. Rudolf Hoebnle (1899), Orta Asya antikalarının toplanmasıyla ilgili raporunda “*Takla Makan Çölü, adını birçok yerde etrafa saçılmış bulunan büyük miktarda kırık çanak çömleklerden almış gibi görünüyor.*” (s. xxiv) ifadesine yer vermiştir. Böylelikle *Teklimakan* adının kökenini çanak çömlek anlamındaki bir kelimedenden geldiğine işaret etmişlerdir.

19. yüzyılda Doğu Türkistan’a seyahat eden seyyahların rapor ve seyahatnameleri dâhil Taklamakan Çölü ile ilgili Gunnar Jarring’in incelediği çeşitli malzemelerde asıl ilgi çölde harap olmuş kasabalar zerinde yoğunlaşmıştır. Bundan dolayı çölün adının da harabeler ile ilgili olabileceğini düşünen Jarring (1997), *Taklamakan* adının ilk hecesinin “bir kemer; kemerli bir bina, kubbe veya herhangi bir tonozlu eser ...” anlamına gelen Farsça *tāq* (طاق) kelimesinden gelmiş olma ihtimalini ortaya koymuştur. Ona göre bu yer adı aslında *Taqlar Makan* adının Arapça *ḫāq*, çokluk eki *-lar* ve Arapça *makān* kelimesinden oluşmuştur (s. 236). Ancak *tāq* (طاق) kelimesi, *Teklimakan* Çölü ve civarının sakinleri olan Uygur Türklerinin dilinde kullanılmamaktadır. Üstelik Uygur Türkçesinde çölün adının ilk hecesi, kalın değil ince ünlülüdür ve hece sonu da *q* değil *k* ünsüzünden oluşmaktadır. Eğer bu ad, *taq-lar* ve *makan* sözcüklerinden oluşmuşsa bu bir ad tamlaması olacak ve *makan* sözcüğüne bir de 3. tekil iyelik ekinin de eklenmesi gerekecektir. Dolayısıyla bu oluşum *Teklimakan* adından biçimsel olarak daha da uzaklaşır.

Wang Guowei, 1923 yılında yayımladığı kitabında Toharların (吐火罗人) Udun’da (于阗, şuankei Hoten) yaşamış olduğunu, Udunlular ile Toharların aynı halk olduğunu, Hoten’in doğusundaki büyük çölün Tang kitabında *Tulunçi* (图伦碛, Tulun çölü) olarak kayda geçen “*Tulun Çölü’nün Çerçen (且末) ile Udun arasında olduğunu*” ve şu anki adının *Taharmagan* (塔哈尔马干) olup *Duhuoluo* Çölü’nden (睹货逻碛) evrilmiş olduğunu kaydetmiştir (2001). Böylelikle *Tekimakan* adını Toharlara bağlamış ve telaffuzunu bile değiştirerek *Taharmagan* şeklinde kaydetmiştir. Zhong Xingqi, *teklimakan* adının ön biriminin Wang’ın ortaya koyduğu gibi Tohar’dan geldiğini, son bölümünün ise “ataların yurdu” anlamına gelen Tibetçe *magenjiong* (玛干綱) ifadesinden gelen *makan* kelimesinden türediğini ortaya koymuştur (2005). Tarihte, Tarım Havzası halklarının Yüceçiler tarafından *Tukharlar* (Toharlar) dendiğini; daha sonra Amu Nehri civarının da *Tukharistan* olarak adlandırıldığını iddia eden Yao Dali, *Teklimakan* adının *Tukharistan* kelimesinden geldiğini; İslam’dan sonra *-istan* ekinin *makan* olarak değiştiğini savunur (2019). Tarihî çok eskiye dayanmamış olan *Teklimakan* adının, 8. yüzyıla kadar diğer halklara karışmış ve daha sonradan tamamen unutulmuş bir halk olan Toharların adıyla bağdaştırılması yeterinde ikna edici değildir. Üstelik *Makan* kelimesinin daha çok kelime alışveriş yaptığımız Farsçadan gelmiş olduğu yeterince açıkken kökünün Tibetçeden aranması ve yer adı yapmaya daha elverişli olan *-istan* ekinin *makan’a* yer vererek *Toharistan’ın Toharmakan’a* dönüşmesi ve daha sonra da *Tekimakan’a* evrilmesi oldukça zor görünmektedir.

Qian Boquan, Çince tarihî kaynaklara dayanarak *Taklamakan* adının Tohar Devleti’nden gelmiş olduğu görüşünü eleştirir. Qian, *Teklimakan* sözcüğünün etimolojisinin Uygurca *toğraq* (çöl kavağı), Farsça *maha* (eski Hintçe *büyük* anlamında) ve Farsça kökenli *kent* kelimesinden oluştuğunu ve *taklimakan* < *toğrak-ma-ken* < *toğraq-maha-kent* şeklinde evrildiğini; dolayısıyla bu sözcüğün *toğraq mekânı* anlamına geldiğini ortaya koymuştur. Bu görüşü desteklemek için *Teklimakan* kıyılarında *toğraq* ağacının bol olmasını ve Türklerin yaşadığı bölgelerde *Semerkant* ve *Yarkent* gibi *kent* sözcüğü ile biten

birçok yer adının bulunmasını delil olarak göstermiştir. Aynı zamanda Çin tarihî kaynaklarında rastlanan *Tulunçi'nin* (图伦磧) de *toğrak* sözcüğünden gelmiş olduğunu belirtir (2005). Hou Xiangqun de aynı görüşü destekler (2005). Fakat sesbilim açısından *teklimakān* adının *toğraq-maha-kent* oluşumundan evrilmesi biraz zorlamadır. Ayrıca bu adın oluşumunda Uygur Türkçesinde kullanılmayan bir *maha* kelimesinin de yer alması sorunlu bir başka noktadır.

Liu Wenxing, *Teklimakan* adının erkek keçi anlamındaki *teke* sözcüğü, *-li* eki ve *makan* kelimesinden oluşan *teke-li makan* tamlamasından oluştuğu; *teke* sözcüğündeki *e* sesinin önce daralarak *i'*ye dönüşmüş sonra da tamamen düşmüş olduğu ihtimalini ortaya koymuştur (1993). Ancak Uygur Türkçesinde *teke* sözcüğünün öndeki *e* ünlüsü *é* ünlüsüne dönüşmüştür. Hatta telaffuzda tamamen daralarak *i* sesine dönüşmüş bulunmaktadır. *Teklimakan* adının *teke-li makan* tamlamasından gelmiş olsaydı ikinci hecedeki *e* sesi değil ilk hecedeki *e* sesi ünlüsünün daralması gerekirdi.

Edhem Rahimoviç Tenişev (1986), *Teklimakan* adının ilk hecedeki *e* sesinin biraz uzun telaffuz edilmesine dayanarak bir ünsüzün düşmüş olması kanaatine varmış ve aslında ilk hecenin *tek* değil *terk* olabileceğini ortaya koymuştur (2006). Uygur Türkçesinde *r* sesinin düşmesi gerçekten çok rastlanan bir ses olayıdır. Tenişev, ikinci hece olan *li* hecesinin *lik* ekindeki *k* sesinin düşmesinden ortaya çıktığını iddia etmiştir. Yani kelimenin *terk-lik makan* öbeğinden evrilmiş olduğunu savunur (1986, 2006). E. M. Pospelov (2002) tarafından da *Taklamakan* adı *terk makan* biçiminde açıklanmıştır (s. 408). Jarring (1997), bu teoriyi özellikle yer adının anlamı açısından oldukça makul görür. Fakat *-lik* ekindeki *k* sesinin ancak sonraki kelime bir *k* veya *q* ile başlıyorsa kaybolacağı; bir sonraki kelime ise buna olasılık sağlamayan bir *makan* sözcüğü olduğu için bu teoriyi biçimsel bakımdan sorunlu görür (s. 236). Bize göre de *terk* ve *makan* sözcüğünden oluşmuş olması gayet mantıklıdır. Fakat biçimsel olarak farklı bir görüş önerimiz olacaktır.

Uygur tarihçi ve arkeolog Kurban Veli (1987) ise Molla İsmetullah Binni Molla Nimetullah Mucizi'nin 1854-1855 yılında kaleme aldığı *Tevarih-i Muskiyun* adlı kitabında *Teklimakan* Çölü'nün "Terk Makan" olarak geçmesine dayanarak bu kelimenin *terk* ve *makan* kelimelerinden oluştuğunu; "terkedilmiş mekân" anlamına geldiğini ortaya koymuştur (1988). Niyaz Kerimi ve Zivide Sattar (2006) da bu görüşü desteklemişlerdir.

Bunların dışında, *tekli makan* (üzüm mekânı), *tekti makan* (altı mekân), *tehti makan* (tahti mekân), *çihli makan* (40 mekân), *tehlik makan* (kaybolmuş mekân), *tekiler makamı* (teki soyundakilerin yaşadığı mekân) ... gibi halk etimolojisine dayalı birçok görüş vardır (Sabit, 1986; Tatliq, 1983; Tuğrul, 2010; Tursun, 1990).

Teklimakan Kelimesinin Geçtiği Çağatayca İlk Eser ve Açıklama

Teklimakan adı Batı kaynaklarında en erken 1867 yılında W. H. Johnson tarafından *Takla Makan* şeklinde kaydedilmiştir. Bu ad, ondan bir düzine yıl önce yani 1854 - 1855 yılında Doğu Türkistanlı yazar Molla İsmetullah Binni Molla Nimetullah Mucizi tarafından Çağatay Türkçesiyle kaleme alınan *Tevarih-i Muskiyun* adlı eserde *Terk-i Makan* biçiminde geçmektedir (Baytur ve Tömür, 1982; Mucizi, 1982, s. 36). *Teklimakan* adının *Tevarih-i Muskiyun* adlı eserde geçtiğine ilk dikkat çeken araştırmacı yukarıda bahsedildiği gibi Kurban Veli'dir. Fakat 1987 yılında Doğu Türkistan'ın yerel gazetesinde Uygurca ve sonra 1988 yılında yerel bir dergide Çince çevirisi yayımlanan makale araştırmacılar tarafından keşfedilmemiş olmalı ki, daha sonraları *Teklimakan* adıyla ilgili İngilizce ve Çince birçok makale yayımlanmasına rağmen onun görüşünden hiç bahsedilmemiştir.

Teklimakan adının geçtiği en erken tarihli olan ve kelimenin kökenine ışık tutan *Tevarih-i Muskiyun* adlı eserin 39. sayfasında *Terk-i Makan* adı ve bağlamı şu şekildedir:

بوملیکه گره عاشق بیقر و شیدا بشنفته لیتقد ای اختیاری
ایردی سلطان بوملیکه نه عقد نه کرگزوشم اوقده
انلیغ دوریم سلطان وزیر امر و لشکر لاری بولان
یامی تخت یازگنده دین اطلانیب طرم و بیایس نه بولوب
ترک مکان دشتینگه شکا و غم یازانیدیلر بیرنچ کونانها
بولدیور کچوی سلطان دینقاچ سادده ایکی کیمده کعب
قونوی سفر صورتیده بولوب محرابا قالدایدیکی اودی لیدده
غریبان قونار و بوشین بولان قالدیلر لارنگه هیله لیدده
ظلم شتم بیلفان ایسن لار سنقا تحقیقور عادت ایردی

"Bu melikeye takatsız aşık ve tutkun idi. Sultan'ın bu melikenin gönlünü kazanma olayı şöyledir: Sultan, emir ve askerleriyle payitaht Yarkent'ten yola çıktı. Tarım nehri kıyısını takip ederek *Terk-i Makan* (ترک مکان / *trk mkan*) çölüne ava gitti. Birkaç gün orada kaldılar. Sultanın geçeleri çiftçi gibi sade ve eski giyimler giyerek konak arayan garip kılığıyla taşra kır bölgelerdeki evlerde gariban misafir gibi konaklama ve bu tarzda görevlilerin halka zulüm yapıp yapmadığını denetleme alışkanlığı vardı."

Kaynak:

(*Baytur ve Tömür, 1982; Mucizi, 1982, s. 36*)

Tenişev de *Teklimakan* adının *terk* ve *makan* kelimesinden oluşmuş olduğunu tahmin etmiş, ortada bir *-lik* ekinin de olduğunu ve *r*, *k* seslerinin erimiş olduğunu belirtmişti. Jarring da kelimenin anlamı bakımından bu teoriyi oldukça makul görmüştü. Fakat *k* sesinin düşmesi için gerekli koşulun hazırlanmadığı gerekçesiyle bu teoriyi biçimsel bakımdan problemlili bulmuştu.

Biz de yukarıda belirtilen yazılı kaynağa dayanarak, Tenişev'in görüşü ve Jarring'in anlamsal bakımından onayını da dikkate alarak *Teklimakan* kelimesinin *terk* ve *makan* kelimelerinden oluşmuş olduğu kanaatindeyiz.

Fakat iki kelimeyi birbirine bağlayarak bir sözcük öbeği oluşturan ekin Türkçe *-lik* eki değil Farsça izafet olan *-i* eki olduğu tahmin edilebilir. *Tevarih-i Muskiyun* adlı eserde rastlanan *ترک مکان* ifadesi de izafet ekiyle beraber *Terk-i Makan* şeklinde okunmalıdır.

Terk-i Makan öbeği *r* ünsüzünün *l* ünsüzüne dönüşmesi ve aynı zamanda *k* ünsüzüyle yer değiştirmesi sonucunda *Teklimakan* adının ortaya çıkmış olması düşünülebilir. *r* sesinin *l* sesine dönüşmesi, Uygur Türkçesinin güney ağızlarında rastlanan bir ses olayıdır. Örneğin, *qara-* (bak-) eylemi, Hoten ağızında *qala-*, Kaşgar ağızında *qayla-* olarak telaffuz edilir.

Sonuç

Teklimakan adının kökeniyle ilgili çalışmalar incelendiğinde Batılı araştırmacılar daha çok kelimenin İngilizce telaffuzu olan *Taklamakan* biçimini esas almaktadır. Dolayısıyla onlar bu kelimenin kökünü, ses bakımından *Teklimakan* değil *taklamakan* biçimine yakın gelen ve Avrupalı seyyahların daha çok dikkatini çektiği çöldeki harabeleri çağrıştıran kelimelere bağlama uğraşı içindedirler.

Çince araştırmalarda ise çok eski tarihlere uzanmayan *Teklimakan* adının kökeni için Çince eski tarihî kaynaklardan kanıt bulmaya çalışılmış ve etnik kaynaşmayı ön plana çıkarma amacındaki görüşlere daha çok yer verilmiştir.

Fakat bölge sakinleri tarafından kaleme alınmış olan elyazması eserler, Uygur araştırmacılar haricinde diğer araştırmacıların dikkatlerini çekmemiştir. *Tevarih-i Muskiyun* adlı eser çölün adının *Teklimakan* olarak geçtiği en eski tarihli eserdir ve *Teklimakan* adının kökeninin *Terk-i Mekan* şeklinde olduğunun ortaya çıkması için büyük önem arz etmektedir.

Kaynakça

- Baytur, E., ve Tömür, H. (1982). *Tevarihi Muskiyun*. Pekin: Milletler Neşriyatı.
- Hoebnle, A. R. R. (1899). A Collection of Antiquities from Central Asia 1. *Journal of the Asiatic Society of Bengal, Extra-Number (1)*, i-130.
- Hou, X. (2005). "Takelamagan" yici de ben yisi. *Jiaoshi Bolan*, 11, 39.
- Jarring, G. (1997). The Toponym Takla-makan. *Turkic Language*, 1(2), 227-240.
- Johnson, W. H. (1867). Report on His Journey to Ilchí, the Capital of Khotan, in Chinese Tartary. *Source: Journal of the Royal Geographical Society of London*, 37, 1-47.
- Karaağaç, G. (2020). Sözlüklerimizde Halk Etimolojisi. *Belgü*, 5, 7-18.
- Kerimi, N., ve Sattar, Z. (2006). "Tarım deryası" ve "Teklimakan" Nami Toghrisida. In *Diyarimizdeki Bir Qisim Yer Namliri Heqqide*, 244-247.
- Köregan, M. M. H. (2007). *Tarih-i Reshidi* (haz. M. Mirzehmet). Xinjiang Halk Neşriyatı, Ürümçi.
- Liu, W. (1993). "Takelamagan" shi. *Yuyan Yu Fanyì*, 33(1), 77-78.
- Mucizi, M. İ. B. M. N. (1982). *Tevarihi Muskiyun* (tıpkıbasım). Pekin: Milletler Neşriyatı.
- Polo, M. (1976). *Marko Polo Seyahatnamesi 1* (haz. F. Dokuman). İstanbul: Tercüman.
- Pospelov, E. M. (2002). *Geograficheskiye Nazvaniya Mira-Toponimicheskiy Slovar'*. Russkiye slovari.
- Qian, B. (2005). On the History and Implication of "Taklimakan". *Journal of Xinjiang University (Philosophy Social Science)*, 33(4), 54-57.
- Sabit, S. (1986). Guanyu "Teklimakan" de Shangque. *Yuyan Yu Fanyì*, 4, 64,39.
- Tatliq, E. (1983). Tehtimakanmu ya Teklimakanmu. *Til ve Terjime*, 1.
- Tenişev, E. R. (1986). "Taklamakan" yici kao. *Yuyan Yu Fanyì*, 12, 54-55.
- Tenişev, E. R. (2006). O Znachenii Slova Taklamakan. In *Izbrannyye Trudy Vol.2*, 200-202. Izdatel'stvo "Gilem".
- Tuğrul, A. M. (2010). Teklimakan Naming Kelip Çiqişi Toğrisida. *Xinjiang Yaşliri*, 1.
- Tursun, İ. (1990). *Tarimdin Tamçe*. Pekin: Milletler Neşriyatı.
- Veli, Q. (1987.9.23). 'Teklimakan' ve 'Tarim' Dégen Nam Heqqide Mulahize. *Ürümchi Kechlik Géziti*.
- Veli, Q. (1988). "Takelamagan" Ciyi Kao. *Yuyan Yu Fanyì*, 2, 26-27.
- Yao, D. (2019). Takelamagan Zhi Ming De Qiyuan Yu Yuyi. *Wenhuibao*, 6, 1-3.
- Zhong, X. (2005). "Takelamagan" Shiyi. *Journal of Xinjiang Normal University (Social Sciences)*, 26(4), 85-86.
- Wang, G. (2001). Xi Hu Kao (xia). In *Guantang Jilin*, 309-312. Hebei Jiaoyu Chubanshe.